

IZ TONETOVE TORBE

O lipetih in norcih

Pravijo, da je nekega italijanskega glasbenika obiskala nadležna občudovalka. Ob prijateljskem pogovoru ju je zmotil pes, ki je lajal. »Za božjo voljo, ukažite mu vendar, naj neha lajati,« je rekla gospa. »Lajanje mi gre na živce.« »Dobro gospa,« je odgovoril glasbenik. »Prihodnjič si bom nalašč za vas priskrbel psa, ki igra na violino.«

Ja, to mi je zadnjič povedal Fonzi, kdo drug. In je še dodal, da mu je zdaj jasno, kakšne novinarje bi hotela imeti naša nova oblast, ki je bila še včeraj polna črnih bodic na ta račun, danes je pa, je pa... ja, oblast vendar. Razen tega so danes taki časi, da je treba držati skupaj!

Meni je Fonzi malo sumljiv. Mislim, da je preveč pacifistično nastrojen. Taki so bili vedno najbolj nevarni za državo in ne vem, zakaj ne bi bilo tudi danes tako.

Včeraj sem gledal televizijo, ko so zaprsegali naši novi soldati. Če bo treba, bodo dali srce in življenje za domovino. Tako je prav. Tu ni prostora za omahljivce. Brez naše nove vojske in odločnosti bi bili že zdavnaj pokorjeni. Tisti, ki naše nove vojake ironično imenujejo »lipeti«, niso iskreno za našo novo državo.

V Grosuplju smo precej bolj zavedni. Sem zadnjič v bifeju slišal naše fante, neomajne rodoljube, ki so doseljencem in podobnim korajžno povedali, da naj kar grejo tja od koder so prišli. Mislim, da je to precej junaško dejanje. Se včeraj si nihče ni upal »zucniti«, danes pa smo korajžni, skupaj, odločni, da zavarujemo svojo neodvisnost.

Tu pa tam sicer situacijo pokvari kakšen pijanček, ampak to so samo izjeme. Današnji trenutek je usoden. Po naključju je to tak čas, pravi Janko Lorenci v uvodniku sobotne priloge Dela. Osamosvojitvene namere niso samo lepe želje, pravi, ampak brezprizivna odločenost za to tudi nekaj storiti. No, zato pa imamo tudi naše mlade, krepke fante, ki bodo branili našo domovino.

Prav tu pa se s Fonzijem spet ne strinjava. Pravi namreč, da je med nami en kup gobezdačev, ki so prvi vzklikali za samostojnost. Eni niso nič razmišljali, drugi pa vedo, da ne bodo sami šli po kostanj v žerjavico. Edino matere, matere vedo, kaj to pomeni. Tisočletne izkušnje jim globoko v srcu govorijo, da se sinovi rojevajo za junake (ali pa »reve«?). Med nami je tudi veliko takih, ki se hitijo obračati po vetru. Še včeraj je bil en kup današnjih prenoviteljev, danes pa na kupe zavednih, takih ki »niso nič vedeli«, takih, ki so »samo ubogali« in tako naprej. »In seveda en velik gnojni kup zadrtežev«, pravi Fonzi. To so še posebej zanimivi zafrustrirani tipi, ki prihajajo na plano samo ob redkih prilikah, kot spodlasice. To so posebne vrste zajedalci, ki se bodo zopet skrili pod listje, ko bo »zagustilo«. Med njimi je veliko solnikov, ki so začutili, da bo državna služba vendarle sigurna in se zato splača čimprej obrniti po vetru.

Samostojni, pravi Fonzi, da bomo lahko samo ekonomsko in v kulturi.

No, tu sem čakal Fonzija. Če hočemo biti država, moramo biti najmanj tako odločni, kot so Srbi, če ne še bolj. In država skoraj že smo. O tem je prepričana tudi večina naših ministrov.

Pravijo, da je neki poljski kralj nekoč dejal, da je njegovo kraljestvo že tako močno kot država Aleksandra Velikega. Potem pa ga je nek pijanček in norček slučajno preveč porogljivo oslovil z »Aleksandrom«. Kralj se je razjezil in ni veliko manjkalo, da norček ni končal v arestu. »Gospod,« je dejal ta, »mar tudi norci ne smejo več govoriti resnice?«

Kralj se je pomiril in ga vprašal: »Govori, norec. Odkrito povej, ali verjameš v našo veliko državo?«

»Seveda verjamem, gospod! Saj sem pač norec.«

Še najmanj se sekirajo grosupeljski pijančki, ki se pravzaprav niti ne zavedajo pomembnosti trenutka. Zelo zanimivo je, da se v popisu vidi, da je v grosupeljski občini prav toliko ovc kot občanov.

Važno je samo to, da nisi žejen, vse drugo je... kot v megli. Je pa res, da si v družbi z njimi, če drugega ne, tudi sam iskren. Malo glasen, ampak iskren. Zato ni nič slabega, če zavijete v life (bife), kot bi dejal Marko Crnkovič.

Pa pejmo. V bife.

Na zdravje, dragi Grosupeljčani.

vaš TONE TORBAR

Vremenski pregovori iz Višnje Gore

● Ob suši dež že okrog vseh prijateljev namoči, potem šele pride v Višnjo Goro.

● Če se nad Kannim Brdom temni: danes žehtajo, jutri bodo pa prali.

● Če se za Krko blešč', kola pod streho vleč'.

● Če se za »šintarjem« bliska, dež pritiska.

● Če se za Starim gradom napravlja dež, ga Krka potegne, če se za Kosco, ga pa Sava.

● Vreme bo, če Gorenj'c hlače odpenja.

● O božič' je vse v rožič'.

● Dan gor' sneg pa dol'.

● Svečan je srčan, da bi tele kravi zmrznilo, če ga ne bi imela v sebi.

● Kar prosinc ne zmore, mu pa sušec pripomore.

● Sveti Pav' (Pavel) pol zimé »odvav«.

● Sušec na kolu jajce znese.

● Po svetem Gregorju vsaka sapa sneg staja.

● Sveta Jedert prinese prvo gorko rosico.

● Če na rumene mucke sneg gre, gre tud' na zelejé.

● Ali je mokra oljka ali pa pogača.

● Kakršna sapa božji grob obleti, taka potem štirideset dni drži.

● O sv. Jur'ju sovca – o sv. Jakobu toča.

● Živino drži do sv. Jur'ja, potem jo pa izroči Jur'ju.

● Če z Leskovca sever oblake obrne dol', rado brenka.

● Če za gorico grmi, se rada toča naredi.

● Savka oblačico prižene.

● O farnem češčenju zmeraj dež grehe opere, če ne prej, pa poznej.

● Kdor po Mali maši kosi, na peči suši.

MIHAELA ZAJC

Piše dr. BORIS KUCHAR

Travniki so imeli nekoč mnogo večjo veljavo, kot jo imajo danes, čeprav jih je skoraj za tri četrtine vse obdelovalne zemlje v občini. Med travniki ločijo kmetje senožeti, ki leže največ med njivami in dajejo boljše krmo, in košenicami, ki dajejo manj in slabšo krmo. Košenice so navadno tudi gozdne jase, obronki gozdov in travniki, ki so bolj oddaljeni od vasi. Te ne obdelujejo, jih ne čistijo in ne gnojijo. Trava na njih je redka, pomešana z grmov-

NAŠE KORENINE

Dnevi trdega dela, ko travca rada se kosi

lo, ki ga niso plačali, pač pa so kmetje vračali pomoč drug drugemu.

Ker je odšlo že marsikaj, kar je povezano s košnjo, v pozabo, naj zapišem, da je kosce uporabljal koso najsajeno na javorovo kosje in klepalno kladivo ter babico za klepanje kose. Včasih, ko je bilo več koscev na travniku, so ti imeli s seboj tudi izurjenega klepača, ki je vsem koscem klepal kose. Po senožetih so kosili kar ves dan, le opoldne so imeli kakšno uro počitka.

den ga spravijo na kozolec ali v svisli.

V naših Škocjanskih hribov so poznali še poseben način spravljavanja sena s strmih košenic – vlečenje mrve. Tam kjer je trava na večjih, bolj strmih košenicah, posekajo dve veji, pograbijo travo ali pa že na pol posušeno seno na veji, ga potlačijo in zavlečejo v dolino na dno vrtače ali uvale. Tu ga sušijo. Tako spravijo skupaj seno tja, kjer je najbolj prikladno za nakladanje na voz

ro pravilo je bilo, da so morali koscem dobro postreči. Tako pravi tudi pregovor: »Kako se koscu streže, tak mu kosa reže.«

V Dobropoljski dolini so koscem zjutraj postregli z zeljem in bobom in dovro zabeljenimi koruznimi žganci. Po takem zajtrku se je menda dalo kositi. Kosce je namreč imel tako trd trebuh, da bi še koso lahko sklepal na njemu. Marsikje je gospodinja že ob kolinah mislila na kosce in z njo odbrala meso. Opoldne je moralo biti za kosce najmanj sedem riht: fižol, zelje, kašnata repa, ješprenj z gnatjo, žlikrofi, štruklji, ajdov krompir in za žejo še kuhane češplje ali tepke. Za popoldansko malico so dobili kruh, jabolčnik in žganje.

Mlečna kaša je bila obvezna za večerjo. Danes je hrana koscev močno spremenjena. Toda kljub temu je še vedno obilna in bogata.

Novi časi

Po naših vaseh in celo po Grosupljem, kjer imamo še na srečo nekaj ostankov kmetij, lahko slišimo te dni, kako klepljejo kose. Okrog domov in med njivami so že zdavno pokosili. Toda, kako se je spremenil način košnje, šege in navede povezane z njo! Že tam okrog leta 1964 so dobili v naših krajih prve motorne kosilnice. V zadnjih dvajsetih letih pa so kmetje mehanizirali še obračanje in grabljenje sena. Vsa ta industrijska revolucija je v zadnjih petdesetih letih močno spremenila nekdanjo košnjo, kot je zapisal naš znani narodopisec Niko Kuret. To je nostalgija za praznično, veselo in kmetu ljubo staro košnjo. A tudi spomin na težko kmetovo delo, ki mu ga danes lajša stroj, čeprav je ta: »...z enim mahom stri romantični okvir preteklosti. Vrisk in pesem koscev sta utihnili. Namesto njih brne po travnikih motorne kosilnice. Le v odročnih krajih, ki tudi zaradi svoje lege strojem niso dostopni, se še ohranjajo starosvetni načini spravila.«

Kosci iz Malih Lipljen na košenici leta 1964. Takrat je bila košnja velik kmetov praznik.

jem in praprotjo. Zato je tudi krma, ki jo pridelajo na košenicah, slabe kakovosti. Na senožetih kosijo kmetje največ dvakrat, v začetku julija mrvo in po veliki maši konec avgusta še otavo. Na košenicah pa zraste le mrva.

Velikost travnikov so kmetje označevali s številom koscev. Tako so na primer rekli: Senožet za dvanaest koscev ali košenica za šest koscev. To je pomenilo, da je bila košenica tako velika, da jo je lahko pokosilo šest koscev v enem jutru.

Svečano opravilo

Sama košnja je bila pomembna, lahko bi zapisali kar svečano kmetovo opravilo. Pravzaprav je imela košnja svojevrstni praznični značaj, zato so bili kosci tudi praznično oblečeni. Nekoč so morali imeti fantje, ki so kosili, obvezno bele srajce, okrog vratu pa še rdeče rute. Grabljice so navadno nosile bele predpasnike, snežnobeke rokave in bele naglavne rute.

O košnji pri nas poroča že Valvazor, ki je zapisal, da na Kranjskem travo dvakrat kosijo. Dobropoljski župnik Mrkun nam poroča, da so okrog leta 1930 v Velikolaškem okraju kosili najprej nemško deteljo, nato črno, nato omejke okrog njiv in končno senožeti. Košnja je trajala do konca julija ali še dlje. Bila je predvsem vzajemno de-

Pozneje in tudi še danes, pa kosci kosijo le zjutraj in pozno popoldne po sončnem zahodu.

Drug za drugim

Za veliko košnjo se je gospodar temeljito pripravil že pozimi. Kosam je naredil nova ratišča, grabljam je nabil nove zobe, dokupil nove kose, osle in oselnike. Lepe lesene, tudi »štikane« – okrašene oselnike je še tam v pozna šestdeseta leta izdeloval Šmuc iz Gradeža. Tudi začetek same košnje je včasih gospodar skrbno izbral. Pri tem je bil vezan na stare vremenske izkušnje in pratiko. Lunine spremembe so bile ob tem posebno važne. Če sta luna in tudi veter obetala nekaj dni stanovitnega vremena, tedaj se je gospodar odločil: kosili bomo!

Kosili so tudi v naših krajih tako kot drugod po Dolenjskem. Navadno so vrgli po dve redi skupaj. Kosili so drug za drugim, vsak kosce svojo red. Prvo red so imenovali skušnik, druge pa kar redi. Grabljačice so nato redi razmetale in travo obračale, zvečer pa so seno pograbile v kopice. Na travniku so sušili seno navadno dva dni. Napol suhega so zložili na voz z lojtrami, ga povezali z žrdjo in štrikom. Zadnjemu vozu, ki so ga zapeljali s travnika, so rekli baba. Doma so seno, tako kot še danes, zložili v late kozolca. Tu se seno tudi dokončno posuši, pre-

Pušelje za kosce

S košnjo so bile povezane tudi razne šege. Tako je bila v naših vaseh še celo do druge svetovne vojne šega, da so dekleta prinesla z zajtrkom koscem tudi pušelje, belo rožo z rožmarinom. Tisti, ki ga je imelo deklet najraje, je dobil najlepši šopek. Pripel si ga je za klobuk. Starejša ljudska izročila nam poročajo, da so si nekoč dekleta prav ob košnji izbirala fante. Tako lahko domnevamo, da pomeni šopek, ki so ga dekleta darovala koscem, tudi staro šego prinašanja daril izvoljencem ali poseben način izbiranja ženinov.

Košnja je bila neke vrste kmetov praznik. Zato je morala biti ob košnji tudi dobra jedača in pijača. Sta-

Srečo Marolt iz Starega Apna s prvo motorno kosilnico v Škocjanskih hribov leta 1964.